

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

כי תשא - תשפ"ה | גליון 155 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

מן הפרשה

להערות והארות: 0527615936b@gmail.com
מתקבלות עבודות הקלדה ועימוד
במכון התורני רחוב האומן 27 ירושלים. טל: 0546371585

התפעלות חד פעמית לא מחזיקה מעמד

ניתנת להשגה, היא גם עלולה להאבד. בו ברגע שעמדו בני ישראל בפני נסיון, בראותם את מיטתו של משה רבינו פורחת באויר, ובסברם כי נפטר מנהיגם הנערץ לבית עולמו הם איבדו את מדרגתם ואת רוממותם, וירדו עד לדיוטא התחתונה ביותר!

ומעתה, נבין מדוע בני שבט לוי הצליחו לשמור על רוממותם, ולא נכשלו בנסיון כמו בני ישראל אחיהם. שכן הלא ידוע, כי שבט לוי לא השתעבד במצרים. בני השבט המשיכו ללמוד תורה במשך כל תקופת השעבוד הנורא. מעתה, ברור כי הם לא התדרדרו לאותם מ"ט שערי טומאה, שהרי החינוך העצמי שלהם היה מבוסס על עבודה עקבית ורציפה במשך כל השנים. וכאשר נקרה נסיון לפני בני השבט, בדיוק כמו לפני כל ישראל הם לא כשלו. המדרגה הרוחנית אותה קנו בדי עמל בעבודה עיקשת הוכיחה את עצמה ונתנה את אותותיה גם בשעת משבר, כאשר עמדו הלויים בעבודתם הרוחנית תוך שהם שומרים על דרגתם ואף מוסיפים עליה!

(מקדש הלוי - רבי יוסף צבי הלוי דינר)

וַיֵּרָא הָעַם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעַם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עִשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ (שמות לב, א).

לכאורה יפלא הכיצד יתכן שנכשלו בני ישראל בחטא העגל לאחר כל הניסים והנפלאות שראו לנגד עיניהם ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף? ובכלל, הלא זה עתה נוכחו במעמד הר סיני הגדול והנורא וראו עין בעין מראות אלוהים, הכיצד יכולים היו להתעלם לפתע מכל זאת ולעשות להם עגל מסכה?

ונראה לומר, שהן אמנם עלה בידם של בני ישראל להעפיל ממ"ט שערי הטומאה בהם היו שקועים במצרים אל מ"ט שערי קדושה, הן אמנם הם ראו ניסים ונפלאות ואף מראות אלוהים, אולם כל ההשגות הנעלות הללו לא התבססו על חינוך עצמי עקבי, אלא על התפעלות חד פעמית! ובכן, זה טיבה של התפעלות חד פעמית. היא אמנם יכולה להזניק את האדם מתהומות עמוקים אל פסגות נישאות, אולם הרוממות הנרכשת על ידה אינה בת־קיימא! באותה מהירות בה היא

אין אורה בלי תורה

"לִיהוּדִים הָיְתָה אֹרְחָה וְשִׂמְחָה וְשִׁשׁוֹן וַיִּקְרָ" (אסתר ה, טז). ואמרינן בגמ' (מגילה טז, ב): 'אמר רב יהודה, "אורה" זו תורה, וכן הוא אומר "כִּי נָרַ מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר" (משלי ו, כג) וכו', "ששון" זו מילה, וכן הוא אומר "שֶׁשׁ אֲנָכִי עַל אֲמֶרְתְּךָ" (תהלים קיט, קסב).

וקשה להבין, מה ראו חז"ל להוציא מקרא זה מידי פשוטו? הם היו במצב איום ונורא שריחפה עליהם הגזירה של להשמיד ולהרוג וכו', והנה ניצלו ונהפך הגזירה על שונאי ישראל, וכלום לא היתה אז אורה כפשוטה, שהרי לפני הגזירה היה העולם חושך בעדם?

אלא זה גופא האירו לנו חז"ל, שאי אפשר בשום אופן לומר שליהודים היתה אורה בלי שתהיה זו אורה של תורה, שכן בלי תורה אין אור במציאות, שכן כל חשכות העולם וכל הצרות והרשעות וגזירת המן אי אפשר שיהיה להם קיום בעת אור התורה בחייהם והליכתם בדרך שמאירה ומורה לנו תורתנו הקדושה. ומתי אפשר לומר שיש אור, הרי זה דוקא בעת שראו והשיגו את אור התורה.

ובזה נבין גם דרשת חז"ל: 'ששון זו מילה', שכן רק עם מצוות שהיא ענין של עולם הבא, יתכן שתמצא גם שמחה, כי בלא מצוה אין זו שמחה אלא הוללות. ובוזה אפשר להבין מה שאמרו חז"ל: 'א"ר יוחנן משום רשב"י, אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז שנאמר "אֲזַ יִמְלֵא שְׁחֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנוּ רָנָה" (תהלים קכו, ב), אימתי? בזמן ש"יאמרו בגוים הַגְדִּיל ה' וגו' (ברכות לא, א).

'אסור למלא פיו שחוק בעוה"ז, היינו בעניני העוה"ז, שלא בעניני מצוה - אז אסור לשמוח. כי אם ישמח בעניני עוה"ז, אפשר עוד ליפול לטעות שעניני העוה"ז הם עיקר, וזו טעות גמורה. ורק לעתיד, בעת שתימלא הארץ דעת את ה' רק אז ימלא שחוק פינו לשמוח, וז"ש הכתוב "כִּי אִם בָּזֹאת יִתְהַלַּל הַמִּתְהַלָּל הַשֶּׁפֶל וַיִּדַע אֹתִי" (ירמי' ט, כג).

(נחלת אליעזר - רבי אליעזר קאהן)

אמונה ברורה כנגד 'מעשה שטן'

באומץ ובחוסן, ועוד קימעא והשטן היה נוחל מפלה. כפסע קטן היה ביניהם לבין הנצחון. אלא שאז הגביר השטן את חילו ונקט בצעד קיצוני עוד יותר - הראה את מיטתו של משה בענן. מול מראה עיניים זה, לא עמד להם כח אמונתם. 'היינו דקאמרי, "כי זה משה האיש... לא ידענו מה היה לו" (לשון הילקוט). אריאז נכשלו ישראל, אריאז ניצח השטן.

על האדם לדעת כי לשטן יש כח לברוא מציאות, למראה עיניים. המחזה נראה מציאותי ממש, אך אליבא דאמת אין הוא אלא 'מעשה שטן' דמיוני. המוטל עלינו הוא, לברר את האמת. כשהיא מתבררת לנו, הרי היא המציאות הבלעדיית! מול ידיעת האמת וההכרה בה, כל 'מציאות שטנית' מתגלה כדמיון. אכן למולה, אין כל אחיזה לתעתועי השטן.

דוגמא לאמונה עקבית שלא הותירה מקום למחזות

כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ (שמות לב, א).

'לסוף מ' יום בא שטן ועירבב את העולם. אמר להם: משה רבכם היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום. אמר להם: באו שש, ולא השגיחו עליו. מת, ולא השגיחו עליו. הראה להם דמות מיטתו בענן. והיינו וקאמרי: "כי זה משה האיש... לא ידענו מה היה לו" (ילקוט שמעוני כי תשא שצא).

שאלת השטן, אומר הגר"מ אזרחי זצ"ל בספרו "ברכת מרדכי השלם", היח נוקבת ביותר, פירא ממשי! לדבריו, לא יתכן שעדיין משה רבינו קיים, שכן אילו היה קיים, לא יתכן שום איחור. לא יתכן שמשה רבינו לא יעמוד בדיבורו.

תשובת בני ישראל הצריכה גבורה עילאית, אמונה ללא כחל ושרק, אמונה שלימה. התורה אומרת ומעידה כי עלה למרום, כך אמר להם משה, ואין להרהר אחריו. כך החזיקו באמונתם

ידע כי כשהדרך ברורה, כל הפרעה הינה 'שטן'. ונהר כזה, שהוא יצירת השטן, גם אם עלולים לטבוע בו, הופך לחרבה תחת מצעדו של הבוטח המאמין. היודע את דרכו.

נמצא, שמשימתנו היא לדעת את הדרך, לראות את המשימה ולהאמין כי דרך אחרת אין. אריאז כל הנהר הגועש והמפריע אינו אלא דמיון, אינו אלא שטן.

אם אך אמת היא, אם אך הנך מאמין באמת הזאת מתוך ידיעה ברורה שאין דרך אחרת, אזי תתוודע למציאות המזוייפת ביותר, הקרויה דמיון של מעשי שטן. (מתוך ילקוט "יסוף לקח")

שוא של השטן, אנו מוצאים אצל אברהם אבינו בדרכו אל העקידה. אמרו במדרש (ילקוט שמעוני וירא, צט) שכשהלך אברהם אבינו לעקידה, הפך השטן עצמו לנהר. השאיר אברהם אבינו את מלויו על שפתו האחת של הנהר, וירד בעצמו. ומשהגיעו המים עד לפיו, התפלל והתחנן לפני הקב"ה, הלא שלחתי לעשות רצונך... והתייבש הנהר ידע אברהם כי אין מלויו ערוכים לעמידה בניסיונות. דרכם אינה ברורה להם, והם אינם יודעים לקראת מה הם הולכים. אמנם הוא ידע כי אפשר לטבוע גם בנהר דמיוני שנוצר בכדי להטעותו. אולם עם זאת ידע, כי כשהדרך ברורה, כל הפרעה אינה אלא דמיון. ידוע

מן המדרש

מדרש רבה כי תשא מ, ב (עפ"י פי המשולב)

דָּבַר אַחַר, 'קְרָאתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל', אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "רְאֵה קְרָאתִי" (שמות לא, ב). אַתָּה מוֹצֵא כְּשַׁעְלָה מִשֶּׁה לְמַרּוֹם הַרְאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן וְאָמַר לוֹ כֶּךָ וְכֶךָ עֲשֵׂה: "וְעֲשִׂיתָ מִנֶּרֶת" (שמות כה, לא), "וְעֲשִׂיתָ שֻׁלְחָן" (שמות כה, כג), "וְעֲשִׂיתָ מִזְבֵּחַ" (שמות ל, א), כֶּךָ כָּל מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן. בָּא מִשֶּׁה לִירֵד, סְבוּר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ, קָרָא לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ, מִשֶּׁה מְלֶךְ עֲשִׂיתִיךָ, אֵין דֶּרֶךְ הַמְּלֶךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר, אֶלָּא גּוֹזֵר וְאַחֲרֵים עוֹשִׂים, אֶף אַתָּה אֵין לְךָ רִשְׁוֹת לַעֲשׂוֹת דָּבָר אֶלָּא אָמַר לָהֶם וְהֵם עוֹשִׂין. וְלֹא אָמַר לוֹ לְמִי יֹאמֵר. אָמַר מִשֶּׁה, לְמִי אָמַר. אָמַר לוֹ, אֲנִי מֵרָאה לְךָ. וְמָה עֲשֵׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֵבִיא לוֹ סִפְרוֹ שֶׁל אָדָם הַרְאִשׁוֹן, וְהֵרָאה לוֹ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲמֹד מִבְּרֵאשִׁית עַד תְּחִילַת הַמַּתִּים, דּוֹר וְדוֹר וּמְלָכִיו, דּוֹר וְדוֹר וּמְנַהֲיָיו, דּוֹר וְדוֹר וּנְבִיאָיו. אָמַר לוֹ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִתְקַנְתִּיו מֵאוֹתָה שְׁעָה, וְכֵן בְּצִלְאֵל מֵאוֹתָה שְׁעָה הִתְקַנְתִּיו. הֵוִי "רְאֵה קְרָאתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל".

דבר אחר [אופן נוסף] בביאור הכתוב בפרשתנו "ראה קראתי בשם", שיש לדקדק 'קראתי בשם בצלאל' אין כתיב כאן [ואילו היה כתוב כך היה פירוש הכתוב קריאה כפשוטה] אלא נאמר "ראה קראתי", וצריך להבין למה נקט הכתוב "ראה", הלא על קריאה לא שייך לשון ראייה. ויתפרש הדבר על פי מה שאתה מוצא, שכשעלה משה למרום אחר קבלת התורה ושהה שם ארבעים יום וארבעים לילה, הראה לו הקדוש ברוך הוא את כל כלי המשכן ואמר לו כך וכך [כפי שאני מראה אותך] עשה, כמו שנאמר "ועשית מנרת" (שמות כה, לא) וכן נאמר "ועשית שלחן" (שמות כה, כג) וכן אמר הכתוב "ועשית מזבח" (שמות ל, א), וכך ציווהו לעשות את כל מעשה המשכן. כאשר בא משה לירד ולשוב לארץ, סבור היה משה שהוא זה שיהיה עושה אותו [את המשכן ואת כליו], שהרי נצטוו בלשון "ועשית". קרא לו הקדוש ברוך הוא ואמר לו משה, מלך עשיתך, ואין דרך המלך לעשות דבר ולטרוח בעצמו, אלא המלך גוזר ומצווה על עשיית הדברים, ואחרים עושים. אף אתה אין לך רשות לעשות דבר בעצמך, אלא אמר להם לאחרים לעשות את המשכן וכליו, והם עושים, ולא אמר לו הקב"ה למי יאמר. אמר משה לפני הקב"ה, למי אמר לעשות את המשכן. אמר לו הקב"ה אני מראה לך למי עליך לומר. ומה עשה הקדוש ברוך הוא [כיצד הראה לו את הדבר]. הביא לו [למשה] את ספרו של אדם הראשון, והראה לו למשה שבספרו של אדם הראשון כתובים כל הדורות שהן עתידין לעמוד לישראל מבראשית - מתחילת בריאת העולם, עד תחילת המתים, שהראהו דור ודור ומלכיו, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ונביאיו. אמר לו הקב"ה למשה, כל אחד ואחד התקנתו [הכנתי אותו] לדבר מאותה שעה שבראתי את העולם, וכן בצלאל מאותה שעה התקנתו, שהרי החכמים הם מנהיגים את הדור, ובצלאל היה מן החכמים הגדולים בדור ההוא. הוי - בודאי זה הביאור בלשון הכתוב "ראה קראתי בשם בצלאל", שכך אמר הקב"ה למשה "ראה" בספרו של אדם הראשון, שכבר מתחילה "קראתי" בשמו של בצלאל והודעתי שהוא יעשה את המשכן.

ד' אמות של הלכה

שיעור מתנות לאביונים ומחצית השקל

שיעור מתנות לאביונים

סימן תרצ"ד סעיף א': "חייב אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים".

וב"משנה ברורה" ס"ק ב': ורשאי ליתן מאכל, או מעות. ולא מצאתיו כעת כמה יהיה שיעור מתנות [פמ"ג]. ובחידושי הריטב"א כתב, אפילו שתי פרוטות, דשוה פרוטה חשובה

מתנה, אבל לא בפחות. ע"כ.

וה"בן איש חי" הלכה ט"ו כתב, והשיעור הוא, אם נתן אוכל, צריך שיהיה בו שלש ביצים, שהם ארבעה וחמשים דרהם. ואם מעות, שיעור שיקנה שלש ביצים מפת. וכן הביאו ה"מחזיק ברכה" וה"כף החיים" בס"ק ז' מספר "זרע יעקב". והוסיף ה"כף החיים", דכן המנהג להחמיר,

זכר למחצית השקל בשלימות, דהיינו שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית, ויש בו כסף מזוקק שיעור מחצית השקל או יותר, וכמש"כ הרמב"ם פרק א' מהלכות שקלים בענין שקלים הנוהגין בזמן הבית. ושיעורו שלשה דראה"ם כסף, כמו שכתב בשו"ע יו"ד סימן ש"ה בענין פדיון בכור, יעו"ש. ואם לא נמצא כזה במקומו, אז יתן מטבע כסף שיוכל לקנות בו מחצית השקל דהיינו שלשה דראה"ם כסף, דלא עדיף זכר בזה"ז מפדיון הבן דאורייתא, דיוכל לתת כסף או שוה כסף, כמש"כ בשו"ע שם. אלא דעכ"פ יש ליתן כסף אם אפשר, זכר למחצית השקל שהיה כסף. ואם אין ידו משגת לזה, אז יתן מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מקום כפי יכולתו, יהיה מה שיהיה, כיון שאינו אלא לזכר בעלמא. [וע"ש בס"ק כ"א, הנוסח לומר קודם שיפריש מחצית השקל].

וכ"כ בשו"ת "אור לציון" שם תשובה ב', שמנהג בני ספרד ליתן סכום השוה למחיר עשרה גרם כסף. [וע"ש בביאורים, שנראה שיש להקל אף כשישית פחות מערך זה, עפ"י המבואר בדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות שקלים הלכה ב' שחכמים הוסיפו על השקל הנאמר בתורה שתות מלבר, ואז עשאוהו כמשקל הסלע שהוא שש דרהם, ומבואר שם בדברי הרמב"ם בהלכה ה', שאפשר לשער לפי חצי שקל שהיה בזמן משה רבינו שמשקלו מאה וששים שעורה. דלפי זה מחצית השקל הוא שני דרהם וחצי, שהם שמונה גרם, יעו"ש].

(אליבא דהלכתא)

כדי לצאת אליבא דכו"ע. והיינו דוקא לשני עניים, אבל לשאר נותן מה שחפץ. גם בשו"ת "אור לציון" פרק נ"ח תשובה א' כתב, דאף דמעיקר הדין די בנתינת פרוטה לכל עני, כדי לצאת ידי חובת מתנות לאביונים, מ"מ למעשה אין ראוי ליתן סכום מועט שכמעט ואינו ראוי לקנות בו כלום, אלא יתן לפחות שיעור השוה לשלש ביצים פת, דהיינו שאפשר לקנות כמאה וחמישים גרם לחם (וע"ש עוד בביאורים) [ועיין ב"כ החיים" ס"ק י"א מספר "מועד לכל חי", דאין יוצאין בפרוטה אחת לשני עניים].

שיעור מחצית השקל

כתב הרמ"א: "ומאחר ששלש פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן שלוש וכו'. ויש ליתן שלשה חצאי גדולים כמדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו. ובמדינות אוסטרייך יתנו ג' חצי דינר, שנקראו ג"כ מחצית. וכן לכל מדינה ומדינה וכו'. ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו. ואין נוהגין כן.

ועי' בבה"ל, דבמעשה רב כתוב שהגר"א לא היה נותן כי אם חצי זהב פוליש, וע"ש עוד, וסיים הבה"ל, שמי שעוזרו הקב"ה שיכול ליתן חצי רובל כסף אחד זכר למחצית השקל, וג' חצאי גדול פולניש לענין מה שכתוב בפרשה ג"פ תרומה, וכה"א האחרון שכתב רמ"א, אשרי וטוב לו. וה"כ החיים" בס"ק כ' כתב, שמי שידו משגת, יש לעשות

ישמחו במלכותך שומרי שבת

אורה של השבת

בחורים ובסדקים, ולא מוצא גלים, וכן עוד כלים שונים ומשונים, עד שפולט ואומר: 'כל המדענים המודרניים שקרנים וזייפנים, הנה חפשתי בכל הכלים הכי מתוחכמים ולא מצאתי אף גל קול אחד!' אמר לו חבריו: 'ידידי, אפילו אם תקח רשת עם חורים עוד יותר קטנים, לא תגלה את מבוקשך, אם לא תשתמש במכשיר המיוחד לגלות את מה שאתה מחפש'.

כן הוא הדבר בענין האמונה במציאות ה'. נכנס הפרופסור המלומד למעבדה ומחפש את האלקים. הוא מרכיב משקפיים, ולא רואה את אלקים, מסתכל בטלסקופ ובמיקרוסקופ - ועדיין לא מוצא, גם לא בקולט גלים ולא ברשת דגים. עולה לירח ויורד לנבכי תהום, ולא מוצא את האלקים, ואז "אמר נבֵּל בְּלָבוּ אֵין אֱלֹקִים" (תהלים יד, א). אף אתה אמור לו: 'מה לך לחפש רחוק, הנה הוא עומד לפניך, מלא כל הארץ כבודו, רק השתמש בכלים שמגלים את כבודו!'

ומה הם הכלים? שכל בריא, ישרות, מודה על האמת, טהרת המידות, ואז תראה אותו עומד לפניך, וחובק ומקיף את כל העולם - וגם אותך וכל מהותך.

נמצא שהעולם הזה, דוקא בגלל כל כליו המתוחכמים, הטלסקופ והמיקרוסקופ וכד' המרגילים את האדם לחפש רק בעזרתם, הוא החושך המכסה על השי"ת ומסתירו מעיני כל.

כל זה עד שמגיעה שבת קודש. בשבת כשהיהודי הולך לבית הכנסת ורואה עץ או אבן הוא רואה אלוקות! הוא שואל את עצמו: מי ברא אלה? ומגיע למסקנה הברורה כי יש בורא ומנהיג לבירה, שומע את השירה של העולם ומלואו לבוראם ושר יחד אתם...

(תפארת שמשון - רבי שמשון דוד פינקוס)

"בִּינִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֵלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׂ" (שמות לא, ז).

הנה בכל הימים כתוב "וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר" (בראשית א), ואילו בשבת לא כתוב בה "ערב" כלל, אלא "וביום השביעי שבת וינפש", לרמז שכל השבת כולה היא בגדר "יום".

ובאמת בכמה וכמה מקומות מצינו שהשבת נקראת "יום": "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ, ז); "כָּל הָעֲשָׂה מְלֶאכֶה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (שמות לא, טו), ועוד. כי באמת השבת כולה היא אור יום ואספקלריא המאירה מתחילתה ועד סופה.

נתבונן, אפוא, מה עניינו של אור זה הטמון ביום השבת.

אמרו חז"ל (ב"מ פג, ב): "תִּשְׁתַּחֲוֶה וַיְהִי לְלֵה" (תהלים קד, כ) - זה העולם הזה שדומה ללילה, היינו שעצם מהות העולם הזה הוא חושך והסתר אשר אופף ומכסה על הקדושה ועל האמת.

משל לאחד שרואה טלפון אלחוטי. והוא שואל איך עובר הקול אל המכשיר, ועונים לו כי גלי קול עוברים באויר אל הטלפון.

והנה נפשו חשקה לחקור ולברר האם באמת יש גלים כאלו, ואם יש, מהי מהותם ותוכנם. מה הוא עושה? מביא כל מיני מכשירים מתוחכמים שהוא מכיר, שבכוחם לגלות דברים רחוקים ודברים נעלמים. מביא מיקרוסקופ מאוד משוכלל, שבכוחו לגלות אף חיידיקים קטנים ביותר, ומסתכל, ולא מוצא גלים. מביא טלסקופ שבכוחו לראות אף כוכבים הכי רחוקים, מסתכל ומחפש, ולא מוצא גלים. מביא רשת, עם חורים קטנים ביותר שיכולה לקלוט אף ביצי רחשים קטנים ביותר, ולא מוצא גלים, ואף מביא פנס בעל אור חזק במיוחד, ומחפש תחת השולחן ומעל השולחן,

מאת חזקי ויזל

כ"ג חשוון תקפ"א: רבי רפאל יוסף חזן זצ"ל בעל "חקרי לב"

ציון היקרים, שאחר פטירת הרב כמוהר"י קוראל ז"ל רבה של ירושלים, הלכו חכמי ורבני ופקידי ומשגיחי עה"ק ציון ת"ו לחברון, והביאוהו משם בכבוד גדול ובשמחה רבה, והמליכוהו עליהם לראש אב"ד ומורה צדק.

רבי ישראל משקלאוו שלח אליו שאלות והובא בחקרי לב חו"מ סימן מ"ח ומסיים שם בשאלה: "ויושיט נא את שרביט הזהב להשיב לי ברוב בינתו ודבריו יקובלו, כי עליו תלוי כל שלטי הגיבורים וראש שבטי ישראל הוא... ואנשים שלנו אשכנזים ה"י שומעים לו כראוי..."

תלמידו רבי דוד אמאצו הספידו באמרו "אור ישראל אבינו רוענו, גדול הדור שלא הניח כמותו בכל תפוצות ישראל. מורח ודאין. דן דין אמת לאמתו, כרב באיסורי וכשמואל בדיני, מגלה עמוקות. דורש טוב לעמו וספריו המאירים חק"ל תפוחין קדושין

הן הן עדין. עדות לישראל. ועוד ידו נטויה בנגלה ובנסתר. זה לי קרוב לארבעים שנה כשהייתי יוצק מים לפניו. היה לנו לימוד בנסתר בכל יום ויום בדברי הרב הקדוש האר"י זצוק"ל בספר עץ החיים והיה לומד אותה בקדושה ובטהרה גדולה.

ארבעה בנים גדולי תורה העמיד רבינו. הבכור הוא הרב הגדול, ר' אליעזר חזן, שהניח כתבים רבים, ונפטר בשנת תקפ"ה ביום אחד עם הראשון לציון ר' יום טוב דאגון. על פטירתו מסופר מעשה פלא על ידי בעל "המעלות לשלמה":

"...שעברו ביניהם דברי ריבות בין ר' אליעזר חזן לבין ר' יום טוב דאגון, ואמרו, כי אחרי שאין מי שיכול לדונם למטה, מסרו דינם לשמים ומתו ביום אחד, ומגידי צדק שהיו באשכבתיה של הרב החסיד ספרו, שבהיותו כמעט גוסס היה שואל, אם כבר נפטר לבית עולמו הרב ר' יום טוב, וכשהגידו לו שכבר נח נפשית, קרא קריאת שמע ושכיב על ימינו ונח נפשיה..."

על מצבתו חרות: "לב גבורים עת האסף, נער עורים כי אין יוסף, אין שלחני מסחר כסף, מחוקק חוקר חקרי לב, לב צדיק הוא מלאך השם, כתר תורה גם כתר שם, גאון הדור נקרא לשם, דורש חוצב מערכי לב, לב יודע מרת נפשו, יום ה' אור ביאת שמשו, נסגר שער בית מדרשו, זוכר את זאת ימס כל לב, לב האריה הרב הגדול מורינו ורבינו כמוהר"ר יוסף חזן זללה"ה."

(גדולי הדורות - הרב יחיאל שטרן)

רבי רפאל יוסף חזן נולד באיזמיר בשנת תק"א לאביו הרב חיים למשפחת חזן. הוא היה מצאצאי רבי אברהם חזן שחיבר את הפיוט "אחות לנו קטנה" הנאמר בליל ראש השנה בדחילא ורחימא. ראשית לימודו של ר' יוסף חזן היה אצל אביו. רק זמן מועט זכה להתבשם מתורתו של אביו, כי נפטר עליו כאשר היה צעיר לימים. וכך כותב רבי יוסף בהקדמת "חקרי לב": "...כי הן בעוון נשארתי לבדי יתום מאב, לשון יונק סמוי מן העין, מאין ולאין יבוא עזרי...". עד אשר ריחם עליו הגביר רבי דוד מורדור והכניסו אל ביתו. גם דודו ר' אליהו חזן עשה עמו חסד ועזר לו בעניו.

בספרו "מערכי לב" נדפס דרוש שהשמיע אותו בהיותו בן שבע עשרה שנה, בהגיעו לגיל עשרים ותשע שנה, הוא נתקבל על ידי רבני העיר לר"מ ומורה צדק.

משנת תקמ"ז עד תקצ"ב יצאו לאור הדפוס שמונה חלקים של ספרי השו"ת של רבי יוסף חזן, "חקרי לב", בהן אלפי שאלות ותשובות בכל מקצועות התורה. שאלות מערי תורכיה, מרודוס, מכל ערי האוריינט, מסופיה ומבוסניה. הרבה תשובות לחכמי ארץ ישראל, הכרעתו בעניני ערי הקודש: ירושלים, חברון וצפת. כולם סמכו על פסקיו. וכך כותב רבינו יום טוב אלגאזי בהסכמתו: "...כאשר שמענו כן ראינו, תורה מחזרת על האכסניה שלה... עוקר הרים ומחזירם למכתשת... הן גופי תורה, מידות שהתורה נדרשת בהן, הרב המובהק ונוגה לו ברק, כמוהר"ר יוסף חזן נר"ו יאיר יציץ ויפרח וגדל מעלה על גבי מעלה..."

בשנת תקע"ג, כאשר היה מעל לגיל שבעים שנה. עלה רבי יוסף חזן לארץ ישראל וקבע משכנו בחברון, בה נתקבל כראב"ד ור"מ. בספריו "חקרי לב" נמצאות הרבה תשובות שהשיב בעיר חברון, המעידות על התקשרותו לאנשי העיר:

"...הנה עתה שזיכני השם לבוא פה עיה"ק חברון ת"ו... (או"ח סי' ה'). ובתשובה אחרת: "...בהיות בעיה"ק חברון תובב"א כל ימי היותי שם עגמה נפשי בראותי העם היושב בה, העניות ורודפת אחריהם... שאין בה פרנסה כלל, ובפרט פרנסת התלמידי חכמים במצור ובמצוק..."

אחר כך נתקבל לכהן כראשון לציון בירושלים. כמו שכתב בספר המעלות לשלמה: "...ושמעתי מפי מגידי אמת מבני

א. בשנת תקע"ח ליצירה, נתמנה למשרת ראשון לציון בעיה"ק ירושלים, הגאון שר התורה ומופת הדור, רבי רפאל יוסף חזן בעל המחבר ספרי חקרי לב שמונה חלקים שו"ת, המחזיקים כשני אלפים גליונות מלאים חריפות ובקיאות בים התלמודים וראשונים ואחרונים, תני ומתני בגבורת תורתו כאחד מהראשונים, ומסיק שמעתא אליבא דהלכתא לאמיתה של תורה. הספר הזה נודע ומפורסם בדרכו דרך הקודש בפלפולים אמיתיים על דרך תורתו של רבנו בעל השאגת אריה, והוא מלא וגדוש מכל המקצועות שבתורה. ויש אתי בכתובים עוד שתי שו"ת מה שהשיב להגאון בעל פאת השלחן בענין קדושי קטן שאירע בארם צובה. וחיבר עוד שני חלקים נקובים בשם "מערכי לב", דרשות על אגדות חז"ל. נולד בעיר אומיר שנת תק"א. ובן שלושים שנה עמד לשרת לפני העדה בדיני ממונות, ובשנת תק"ן קבלוהו שם לרב ומורה צדק יחד עם הגאון בעל שרשי הים.

הרב הזה היה נכד בעל חוזה דוד, ונין ונכד להגאון רבי יוסף חזן. כבוד משכן תורתו ברוב ימיו היה בעיר איזמיר, ובמותו של הרב

רבי יעקב קוראל בשנת תקע"ח, עטרוהו בנשיאות עיה"ק ירושלים, והובא לירושלים בכבוד רב להיות הראשון לציון על כל חכמי עיר ירושלים. ונפטר הגאון רבי יוסף חזן, והלך הצדיק לעולמו בשנת התקפ"א ליצירה. ונטמן בהר הזיתים. והגאון רבי רפאל אשכנזי בספר מראה הגדול, אפסיר עלוהי, וכותב שם בספרו: שהיה רב גדול בישראל, ותורתו מכרזת עליו מסוף העולם ועד סופו, כי לא נמצא כמוהו. ובעיר אומיר קשרו עליו מספד מר על ידי הרב רבי דוד אמאדו, ונדפס בספרו תהלה לדוד. הגאון הישיש רבי חיים פאלאג'י

האבד"ק אומיר היה בן בתו של הר"י חזן. (תולדות חכמי ירושלים חלק ג) ב. מדברי רבי חיים פאלאג'י: מעיד אני שמים וארץ כי שמעתי מהגאון המפורסם מר זקני הרב הגדול בעל חקרי לב אור היר"ח ז"ל כי היה אומר מרגלא בפומיה דאם היה לו ערבות גמור ועדות ברורה בידו שהיו מכוונים כוונה שלימה היה מחסר מסדר התפילה עד כמעט מברוך שאמר ויוצר ותפילת י"ח ולא עוד ולשנות ממנהג הראשונים אבל מה נעשה אין לי אות מופת וראיה ברורה שעל ידי זה שיהיה

בספרי הפוסקים בשלחן ערוך ודשרן סמיכין עלוהי, הלכות חג בחג, וגם ללמוד בספרי מוסר כמו ספר שני לוחות הברית... וכדומה, כל חג ומועד בזמנו. לא היה קונה הארת קדושה בנשמתו לקבל עליו קדושת יום טוב, זה תוכן דבריו, זיע"א. (מועד לכל חי, בהקדמה)

ח. מדברי רבי חיים פאלאג'י: שמעתי מפי קדוש מז"ה הגדול אור הירח ז"ל כי כשבאו ממוני הזמן וטובי העיר להמליכו ולקבלו עליהם לרב ולמ"ץ בעיר, והיו הממונים והט"ה מגדולי העיר מנשיאי העדה וכולם זקנים למעלה מששים שנה, ומז"ה ז"ל היה זוטר בשנים פחות מהם, וכשהיו מדברים ממוני הזמן וט"ה עמו התחילו לומר לו כי כך צריך לנהוג את הצבור בנחת כי היו יראים כי היה אביר הרועים, אז השיב להם מז"ה ז"ל, וז"ל: תמהני עליכם למה באתם אלי למנות אותי לרב עליכם אחר שאני קטון בשנים מכולכם, ומן הראוי היה כי לכם משפט הגדולה הזאת דקשישי מינאי ולמה בחרתם בי. הם השיבוהו בחרנו בו כי הוא היודע בתורה יותר ממנו. אם כן אם מפני זה שאנכי היודע בתורה יותר מכם בחרתם בי אנכי איני אומר לכם כי אם מה שכתוב בתורה ובספרי הפוסקים ואיני אומר דבר מדעתי, ואז קבלו הממונים וט"ה את דבריו ושמוחו שמחה גדולה. (שו"ת חיים ביד, סימן ט)

ט. מדברי רבי חיים פאלאג'י: דרוש שדרשתי בק"ק "עץ החיים" יב"ץ בסדר ואתחנן שנת התקפ"ז על שמועה כי באה מעיר הקדש ירושלים תוב"ב מהרבנית המעטירה מרת זקנתי ריינה תנצב"ה, שרביטו של מלך מרנא ורבנא הגאון הגדול ראשון לציון הרב מורי זקני בעל חקרי לב זצוק"ל... ידוע הדבר ומפורסם הענין בעיני מו"ר שבח נשים צדקניות, ובפרט אשה גדולה כזאת, הרבנית מרת זקנתי מלכ"ת שבא כלי שנשתמש בו קודש מאור הגולה מופת הדור והדרו, אדוני זקני אור היר"ח חק"ל תפוחין קדישין זצוק"ל, דלא על חינם זכתה להיות בגורלו של צדיק האדם הגדול בענקים, וגם חיכתה לשיבה טובה, סבתא בביתא סימא בביתא, ועוד דזכתה לקבורת ארץ ישראל, ירושלים תוב"ב דלא מלתא זוטרתה היא זאת. ואני אמרתי בחפזי, דמה שהיתה לה זכיה כולי האי, היינו משום דמלבד צדקותה ומעשיה הטובים שהיו לה, עלית על כולנה, דהיתה אוחות בפלך השתיקה ביתר שאת, ולא היתה מדברת כי אם דבר מוכרח ובלשון קצרה, ודיבורה בנחת, בשפה רפה וקולה לא ישמע, והיא שעמדה לה שזכתה לכל הכבוד הזה. (אוצרות החיים דרוש ז) (רבנן קדישי-הרב יעקב תפילנסקי)

מחסר שיהיו אומרים בכונה ואם כן מה הועילו חכמים בתקנתם לחסר דברים משום כונה ולא יהיו מכוונים זת"ד מז"ה ז"ל. (לב חיים, אורח חיים סימן ט)

ג. מדברי רבי חיים פאלאג'י: בעינינו ראינו ואבותינו סיפרו לנו שכל המבקש לעשות טעדיקי שלא לפורע מס מה שהוא חייב מן הדין יורד מנכסיו ואינו פורע, ועיני ראו ולא זר שאחד מיחידי העיר בא לפני מז"ה הגדול ז"ל בעזות לומר לו איני פורע מס והוא השיבו כן דברת אין אתה פורע עוד מס, וכן היה בר מינן שמאותו יום ירד מנכסיו והיה עני נצרך מאחרים עד יום מותו ומת בתחלואים רבים רח"ל. (משא חיים, מערכת ג)

ד. מדברי רבי חיים פאלאג'י: מורי זקני הרב הגדול ז"ל הכריז בבית הכנסת שהיגורטי של גוים אסור, ולא הגיחו היינו אותם קצת חכמים בעיניהם שהיו עשירים ותקיפין ותכף ומיד ירדו מנכסיהם ומתו בתחלואים רבים ורעים רחמנא ליצלן כידוע. (חקקי לב, יורה דעה סימן מ"ג, דף סה)

ה. מדברי רבי חיים פאלאג'י: אזכרה ימים מקדם בימי חורפי מקדמוני נער הייתי עומד ומשמש קדם רבינו שבגולה הגאון המפורסם מרן זקני אור היר"ח בעל חקרי לב זצוק"ל וזיע"א דהוה מרגלא בפומיה דמר לומר כי שבח לאל יתברך בכל מקום ששואלים אותי דבר הלכה נתן ה' אלהים לי לשון למודים לתת לכל שואל תשובה שלימה בעת ההיא כפי מה שירוני מן השמים אך קשה עלי במאד מאד ולא יכול יוסף להתאפק בהיותי עומד ומתפלל בבית הכנסת דבאים אלי לשאול את פי על דיני קריאת ספר תורה וצריך להחזיר להם תשובה ברגע קטון כדת מה לעשות ולפעמים ברמז כי אי אפשר להפסיק וזה חומר בקודש וטירחא יתירה דצריכה רבה לפסוק הדין באמור אלי עד מהרה ירוץ דברו זת"ד. (תורה וחיים, בהקדמה)

ו. מדברי רבי חיים פאלאג'י: מנהגו של רבינו הגדול, הגאון מרן זקני רב יוסף צדיקא, זכותו יגן עלינו אמן, שלא לבייש לפושעים ולמורדים בשוק, כשהיו באים לנשק ידו, היה פושט את ידו אלא שלא היה אומר לו ברכה כלל, דהמנהג לומר יברכך ה' וכיוצא בזה. (כף החיים, פאלאג'י, סימן כח סעיף ל)

ז. מדברי רבי חיים פאלאג'י: מרגלא בפומיה מהרב הגדול מרן זקני אור היר"ח ז"ל, כי בבוא זמן מועדי ה', אם לא היה קורא מקודם

מדברי רבינו - מתוך ספרו "חקרי לב" או"ה א' סימן ד'

יש לחקור, כשמתפללין תפלת מנחה בבית, ובעל הבית חולק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו ונותן לו טליתו, אי שפיר דמי, דמיחזי קצת כפורק עול מצוה מעליו. ואין להביא ראיה ממה שאמרו במגילה סוף פרק בני העיר, עשרה שקראו בתורה הגדול שבהם גולל ונוטל שכר כנגד כולם, וכתבו התוס' שם בד"ה גדול וכו' דכיון שהוא גדול כדאי הוא ליטול שכר כנגד כולם, יע"ש, הרי דשייך קדימה גם במצות, אם כן הוא הדין כשאין להם אלא טלית אחד הגדול קודם.

לא מוכחא דהתם כל העשרה יש להם זכות בגוף המצוה, ועל כרחך צריך לחלק ביניהם הקריאה והמצוה, וע"כ בדין דהתלמיד חכם קודם ליטול מנה יפה, כדקי"ל בכהן, ונ"מ דאם יש בבית הכנסת טלית אחד לבד, הגדול שבהם זוכה בו, אבל טלית של יחיד מנ"ל שיהיה חייב לתתו לתלמיד חכם גדול בחכמה ויפסיד הוא המצוה.

ושב ראיתי להראנ"ח בח"ב סימן ע' הלכה זו העלה דאין קדימה לתלמיד חכם בדבר מצוה שהוא זכאי מצד עצמו אלא בדבר של כבוד לבד, יע"ש. וכיון שכן יש לדון דאף אם

ירצה לחלוק כבוד למי שגדול ממנו במצוה לאו שפיר דמי דמיחזי כפורק עול מצות מעליו. וראיה ממה שכתב הש"ך בח"מ סימן שפ"ב סעיף קטן ד' דאב היודע למול ומכבד לאחר למול את בנו ביטל מצות עשה יע"ש, וכדבריו כתב הד"מ ב"ד סימן רס"ד בשם אור זרוע דאם אב מוהל אסור ליתן למוהל אחר, ואף למור"ם שהצ"ע דמ"ש ממצוה אחרת דקי"ל שלוחו של אדם כמותו מכל מקום הא קי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו. ועוד שכבר הכריע הרב כרית ופליתי ביורה דעה סימן כ"ח דלמישוי שליח בעדו שרי אבל לכבד לאדם אחר בסתם לאו שפיר דמי יע"ש. ובר מן דין דבר פשוט הוא דציצית ותפילין וכיוצא שהם חובת הגוף ליתנהו בשליחות וכמבואר גם כן מדברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות ברכות, וכן כתב הר"ן בפ"ק דפסחים גבי ברכת ביעור חמץ דתפילין וציצית וסוכה אי אפשר לעשות המצוה ע"י אחר יע"ש, ודבר פשוט הוא זה.

ולכן נראה לי דלאו שפיר דמי לכבד לרבו או לגדול ממנו בטלית שלו כנ"ל.

ט"ו אדר התשפ"ב: מרן הגאון רבי שמריהו יוסף חיים קניבסקי בן רבנו הקהלות יעקב זצ"ל

שקיעות בלימוד התורה

היה לו שקיעות בתורה מופלגת מאד. נכדיו וניניו ילדים קטנים הסתובבו סביבו, מרעישים, וזה לא הפריע לו ללמוד, הוא היה 'במקום אחר'. כשנכדו היה בא לקרוא לו לזמן מנחה, הוא לא היה שומע. קרא כמה פעמים, ולא שומע, עד שהנכד הכניס את הראש בין הספר לרב - ואז הרגיש בדבר, ומיד קם. וזה אחד מהדברים שהועיל לו שזכר היטב לימודו, בזכרון מופלג. היה זוכר דברים בבקאות מדהימה. פעם שאלתיו, איך זוכרים את הלימוד היטב, התנסחתי כך: לומדים הרבה, וחוזרים, אבל לא זוכרים. למדנו בישיבה, למדנו בכולל, ולא זוכרים. השיב: תלמד בהתמדה. מה מונח בדבריו. ללמוד וללמוד? הרי השאלה היתה שאני לומד וחוזר ולומד וחוזר ולא זוכר. אז מה השיב? אלא כוונתו להיות שקוע בלימוד. לא רק ללמוד ולחזור, אלא להיות שקוע בלימוד. ובאמת מי ששקוע בלימוד, כולו בלימוד, רמת הזכרון שלו בתורה עולה. וזה מה שעניין אותנו, ידיעת התורה. ה'חובות' וההספקים, זה מה שהדאיג אותו.

עמל התורה

יעידו על זה השליטה בחזון איש. לא קל להבין דברי החזון איש על בוריו, כ"ש להוציא ממנו מסקנות. והוא בשליטה מלאה בדבריו. תלמידי חכמים לפעמים מתקשים בהבנת החזון איש, או להוציא את מסקנתו, אז פותחים שונה הלכות, דרך אמונה, ורואים את ההבנה בחזון איש.

שונה הלכות

שמעתי מת"ח גדול, בעת שיצא הספר שונה הלכות לאור, היו לומדים שלעגו: הנה עוד ספר... מה כבר יש בספר הזה? רק סיכום... אך היום יודעים שלסכם זו מלאכה גדולה. להבין משנה ברורה באמת, לדעת את מסקנתו, זה לא פשוט, וזה דורש עמל התורה גדול.

איך אפשר להבין משנה ברורה בלעדי השונה הלכות? במקומות קשים, במקומות דקי הבנה, במקומות מורכבים, אם נראה לכאורה סתירה; בשונה הלכות מסדר את הדברים, מבאר את הקושיות. בהבנה עמוקה, ובפשטות.

בהקדמת ספרו שונה הלכות כתב שלא בא לחדש חידושים, רק לפעמים מביא במוסגר עגול, ככה כמו טפל - מעט חידושים שלו. וזה מעט מזעיר בספר שונה הלכות. אבל מי שלומד משנה ברורה ואח"כ שונה הלכות, רואה שכמעט בכל סעיף בשונה הלכות יש חידושים גדולים. איך שהוא סידר את הדברים, מה חיבר להלכה זו ומה להלכה אחרת, שינוי לשון, איך הביא את השיטות, מה השמיט. לומדים את כוונת המשנה ברורה.

רואים בזה גם את העונה העצומה שלו. ומאידך גם רואים את כח העיון שלו, שזה נחשב אצלו כדבר פשוט ומוכרח, ברור שזה הפשט ואין כאן הבנה אחרת, זה הפשט. אמנם זה לא כתוב מפורש, אבל בעיניו זה כן כתוב, יצא לו ברור עד למאד. אחר עמל ויגיעה רבה יצא לו הפשט הנכון, וחזר עליו עד שזה ברור כביעתא בכותחא, והוא כותב את זה לא בתור חידוש אלא בתור שזהו כונת המשנה ברורה בצורה ברורה. ופעם שאלתיו על מקום שממש הוסיף מילים בשונה הלכות, שהם חידוש להלכה, ושאלתיו על היכן זה כתוב במשנה ברורה? השיב - 'זה פשוט'. אכן אולי זה היה פשוט, אבל האי אין דרכו להביא חידושים שלו? אלא זה היה כ"כ ברור אצלו, עד שזה ודאי בתוך דברי המשנה ברורה, ולא ראה בזה חידוש.

לא שמעתי מאף אחד, אבל ברור לי כמעט מאה אחוז, שאת השונה הלכות לא כתב בעת לימודיו הראשוניים את המשנה ברורה, אלא רק אחר שידע את כל המשנה ברורה כולו בע"פ, אז כשלמד שוב שב וסיכם את המשנה ברורה בצורת הספר שונה הלכות. כי כזה עיון, כזה דקדוק הלכתי, כזה הבנה אמיתית, כזה הבנה עמוקה, זה שייך רק אחרי חזרה מרובה, שוב ושוב. ובכל לימוד היו הדברים מאירים לו, ברורים, מסודרים היטב. וכך אחר כמה פעמים שלמד, היה אצלו הכל כמונח בקופסא. ואז בלימוד נוסף, רק אז סיכם את המשנה ברורה וכתב את השונה הלכות. לכן כמה פעמים ראינו, שפרסמתי הלכה ע"פ השונה הלכות, ותלמידי חכמים העירו לי - אין זה

נראה ההבנה במשנה ברורה. לא הגבתי, לא ידעתי מה להגיב, כי צריך כח לחלוק על השונה הלכות... ושוב אחר זמן באו הלוודות כששוב למדו את הדברים בעמקות, חישבנו את השיטות, ירדו לעומק כונת המשנה ברורה, 'ואכן הצדק כפי שכתבת'. ואז אמרתי שזה לא שלי, זה מהשונה הלכות. לכן כל אחד שמסכם משנה ברורה ונעזר בשונה הלכות, יודע שאם מביין אחרת מדבריו, בצורה ברורה, קשה לו להחליט אחרת מהשונה הלכות, אלא מציין שדעת השונה הלכות חלוקה, והבוחר יבחר.

בספר מקראי קודש הביא שהגר"א נבנצל רבה של העיר העתיקה, שהיה מתלמידי הגרש"ז אויערבך, שאל את הגרש"ז מה הוא עושה במקום שיש לו ספק בכונת המשנה ברורה. השיב לו הגרש"ז, אני פותח את השונה הלכות. הגרש"ז א גאון הגאונים! שידע את כל התורה! הוא פותח את השונה הלכות. כי שם יש דקדוק ביגיעה רבה, בהבנה ישרה. זה כח העיון. הדקדוק. עמל התורה!

גם לגבי כללי פסיקה במשנה ברורה, הרי מי שלומד את כל השונה הלכות מתחילה ועד סוף, ויכול למצוא כללים איך ללמוד את המשנה ברורה, עדיין לא יכול להיות בטוח בכל מקום שהוא יודע להבין. יש מקומות עדיין שצריך לראות בשונה הלכות. זה כח עמל התורה, היגיעה, וכח החזרות.

טלפון

לא החזיק טלפון בבית! זה במושגים שלנו? האם אנחנו מסוגלים להבין איך אפשר בלא זה? שמעתי שכאשר יצא מכשיר הטלפון, בכולל חזון איש החתמנו אברכים שלא יכניסו את זה לבית (מפני שיקולים של ביטול תורה, וכ"ו). אברכים מופלגים מכולל חזון איש קיבלו על עצמם לא להכניס טלפון לבית. אחר שנה אחד ראה שלא יכול לעמוד, אח"כ עוד אחד, אח"כ עוד אחד. לאט לאט נשתמטו. נשארו בסוף רק שלשה, כמדומה ר' ידל שפירא, ועוד אחד שאיני זוכר שמו. וכן הגר"ח"ק, כידוע. יש אולי אומרים שעזרו לו נכדיו לתקשר מה שצריך, אך זה לא נכון, זה רק לאחרונה, מה היה עד לפני זה. והראיה שרוב ככל הלומדים לא הסתדרו בלי זה, ומדובר באנשים גדולים מכולל חזון איש! והוא בכל זאת התגבר על עצמו בכל תוקף, ונשאר בחיזוק. והכל כדי להיות מונח חזק בתורה, בלי דברים חיצוניים כלל.

ומה זה נוגע אלינו? כי מה הפלא שכ"כ זוכר את הלימוד, לא היה לו משהו אחר בראש. ונוגע אלינו שלפחות בשעת הלימוד להיות מנותקים מ'פלפון'.

עולם הזה...

ההביל כל עניני העולם הזה כפשוטו. ראיתיו בשבת אוכל עוף. הרבנית ע"ה הוציאה עוף מהמקרר, עם כל מסירותה - יודעת שעוף חם או קר זה לא תחום ההתענינות שלו... הוציאה עוף קר, הגישה לנכד, והביא למרן, שאוכל את העוף כאוכל קרש... הוא אוכל, כי יש מצוה. יש מצוה לאכול בשבת, אז אוכלים, מה לעשות, צריך לאכול, ואוכל את זה כבעל כרחו... והכל בפשטות. הוא לא היה סגפן, לא חיפש סיגופים, אבל ההביל עניני העולם הזה, ממילא העולם הזה לא עניין אותו. הוא לא היה קדוש מעונה. הוא אכל מה שצריך, ישן מה שצריך, אבל בלי חיבור לעולם הזה. ומה זה נוגע אלינו? שגם כשאוכלים, לא לחפש את ההנאה, לא לחפש להנות מהאכילה.

קדושה

ראיתי שנוהר לעולם לא להוריד את ידו מתחת לאבנטו. תמיד שכשיושב, אוהו את הספר ביד, לא מניח אותו על הַבְּרָפִים. וזה לא קל. חשבת בתחילה אולי זה רק לפעמים, לא במכוון. אך עקבתי וראיתי שהוא נוהר בדוקא. ואף על גב שבפירושו על מסכת ספר תורה (פרק ג' הלכה ט' בפירוש ק"ף), כותב שמוותר להניח ספר על ברכיים ואין בזה משום בזיון הספר. מכל מקום הוא נוהר בזה, מהטעם הנ"ל. ואין זה פשוט כלל! להיות עשרות שנים כך, גם בגיל מבוגר, ובאופן תדיר היה נזקק להניח ספרים עליו. אבל לא. כפי שראיתי, מעולם נוהר בזה, תמיד הספר על ידיו - באויר.

(מתוך דברי הספד מהגר"ד לנדו שליט"א)

וַיְהִי בַיּוֹם אֲחֻשׁוּרוֹשׁ הוּא אֲחֻשׁוּרוֹשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהַדוּ וְעַד פּוּשׁ
שִׁבְעַת יְעֻשָׁרִים וּמֵאָה מְדִינָה" (אסתר א, א).

אחשוורוש רשע מתחילתו ועד סופו

פירש רש"י, "הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו".

בא ללמדנו, שלמרות שבהסתכלות פשוטה נראה שאחשוורוש לא היה רשע כהמן, ובפרט בסוף המגילה נראה שהיה צדיק שעשה טובות ליהודים. לכן הדגיש הכתוב מיד שמתחילת המגילה ועד סופה היה רשע, ואעפ"כ סיבב הקב"ה שרשע זה ייטיב ליהודים [הכל תוך הטבע, מחמת ההכרח שהיה לו במלכותו], כדי להודיע שכל הנעשה במגילה הזאת היה מה' יתברך ולא מאחשוורוש, שהרי הוא עצמו היה רשע.

(אורח דש להמהר"ל - מובא בספר "אהל משה")



וַיִּקַּח הַמֶּן אֶת הַלְבוּשׁ וְאֶת הַפֶּסֶם וַיִּלְבַּשׁ אֶת מְרַדְכָי וַיַּרְפִּיבֵהוּ בְּרוּחַב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקְרוֹ" (אסתר ה, א).

הלך המן לגנזי המלך ולקח את הלבוש והסוס, והלך לחפש את מרדכי, ובילקוט שמעוני מבואר שלא הלך לבשר למרדכי על ציווי המלך, אלא מרדכי ראהו מעצמו. כשראה מרדכי את המן בא עם הסוס, הבין שבא להרגו ופחד מאד, אמר לתלמידיו: 'הרשע הזה בא להרגני, כדאי שתברחו מכאן כדי שלא תכוו בגחלתי', אמרו לו תלמידיו: 'בין אם תחיה ובין אם תמות אנו עמך', באותה שעה נתעטף מרדכי בטליתו והתחיל להתפלל, כשגמר להתפלל התחיל ללמוד עם תלמידיו דיני העומר, שאותו יום ט"ז בניסן היה שבו קרב קרבן העומר.

בא המן וישב לידם ושאלם: 'במה אתם עסוקים?' אמרו לו, "בזמן שבית המקדש היה קיים, היו בני ישראל מקריבים את קרבן העומר", שאל אותם: 'ממה עשוי העומר מכסף או מזהב, מחיטים או משעורים?' אמרו לו: "משעורים", חזר ושאלם: 'מה שוויו, עשרים קנטרים [מטבעות גדולות], או עשר קנטרים?' אמרו לו: 'מספיק להביא עומר שוה עשרה מעות [מטבעות קטנות] כסף'. אמר להם: 'קומו! עשר המעות שלכם ניצחו את עשרת אלפים ככר כסף שלי, ואת עשרת בני'. ובגמ' (מגילה טז, א) מבואר שלאחר ששאלם המן: 'במה אתם עוסקים?' אמרו לו: 'בזמן שבית המקדש קיים, מי שהיה מתנדב מנחה מביא מלא קומצו סולת ומתכפר לו', אמר להם המן: 'מלא הקומץ שלכם דחה את עשרת אלפים ככר כסף שלי'.

באותה השעה הוציאה אסתר כרוז, שכל החנויות בשוק ייסגרו, וכל העם ייצאו לראות את מרדכי היהודי - רוכב על הסוס, והמן, שרצה להרגו, מובילו.

כשגמר מרדכי להתפלל, אמר לו המן: 'לבש את בגדי המלכות ורכב על הסוס', אמר לו מרדכי: 'המן הרשע, תן לי קודם לאכול מלחמי ולשתות ממימי, ואחר כך תוציאני ותתלני על העץ', אמר לו המן: 'העץ שהכנתי לעצמי הכנתיו, ועכשיו תלבש את הבגדים ורכב על הסוס, כי כך בקש המלך', אמר לו מרדכי: 'הרי אני כבר ג' ימים בתענית, ואין ראוי ללבוש בגדי המלך בצורה כזו, כי זה בזיון למלך, קודם עלי להתרחץ ולהסתפר', כששמעה זאת אסתר, הוציאה צו לכל הבלנים ולכל הספרים שעליהם להחביא את המספרים והכלים שלהם, כדי שהמן בעצמו יעשה את כל זה.

לא נותרה ברירה להמן, הלך הוא בעצמו לביתו, הביא את המספרים וסיפר את מרדכי, בשעה שסיפרו נאנח, שאלו מרדכי: 'מדוע אתה נאנח?' אמר לו: 'אדם שהיה השר הכי חשוב אצל המלך, עכשיו נהיה ספר וכלן!' אמר לו מרדכי: 'רשע! הרי אתה היית ספר של כפר קרצום (או קורינוס) והמספרים האלו הם כלי אומנותך'.

[ובאגדת אסתר מובא שבשנת ג' אלפים ש"ע החל המן את תפקידו כשוליא לספר הכפר קרצום, עד מהרה תפס את רזי המקצוע, והפך להיות ספר הכפר שנה אך פרנסתו היתח לקויה]. כשגמר לספרו רחצו, האכילו והשקהו, והביא כל מיני בשמים למשוח בהם את מרדכי, לאחר מכן הלבישו את בגדי המלך.

אמר המן למרדכי: 'עלה על הסוס ורכב', אמר לו: 'איני יכול כי אני חלש מאד מהתענית', התכופף המן ומרדכי דרך עליו ועלה לסוס, בשעה שעלה בעט בו, שאלו המן: 'הרי כתוב "בַּנְּפֵל אוֹיֵבֶיךָ אֶל תִּשְׁמַח וּבִכְשָׁלוֹ אֶל יִגַּל לְפָדְךָ" (משלי כד, יז), אמר לו מרדכי: "זה רק אצל היהודים, אבל אצלכם כתוב "וְאִתָּה עַל בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ" (דברים לג, כט).

ברגע שהתחיל מרדכי לרכוב על הסוס, והמן קורא ומכריז: "ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו", ליווהו כל עם ישראל וכולם קראו עמו "ככה יעשה לאיש אשר מלך מלכי המלכים בורא שמים וארץ חפץ ביקרו"!

ומרדכי התחיל לקלס את ה' ולקרא: "אֲרוֹמְמָהּ ה' כִּי דִלִּיתָנִי וגו' ה' אֱלֹקֵי שְׁוַעֲתֵי אֱלִיף וַתִּרְפָּאֵנִי וגו' (תהלים ל, ב-ג).

תלמידיו היו אומרים: "זָמְרוּ לַה' חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזִכְרֵךְ קִדְשׁוֹ, כִּי רָגַע בְּאִפּוֹ חַיִּים בְּרָצוֹנוֹ בְּעָרֵב יִלִּין בְּכִי וּלְבַקֵּר רָנָה" (תהלים ל, ה-ו). המן אמר: "וַיֵּאֱנִי אֲמַרְתִּי בְשִׁלְוִי בַל אֲמוּט לְעוֹלָם" וגו' (תהלים ל, ז). אסתר אמרה: "אֱלִיף ה' אֶקְרָא וְאֵל ה' אֶתְחַנֵּן, מֵה בַּצַּע בְּדָמַי בְּרַדְתִּי אֶל שַׁחַת הַיּוֹדֶף עֲפֹר הַיְגִיד אֲמַתָּךְ" (תהלים ל, ט-י). [ובתרגום שני כתוב שאמרה: מרדכי כן דודי נתקיים בו מה שכתוב (שמואל א ב, ח) "מִקִּים מַעֲפָר דָּל מְאֻשְׁפַת יָרִים אֲבִיוֹן, לְהוֹשִׁיב עִם נְדִיבִים וְכֶסֶף כְּבוֹד יִנְחָלֵם".]

וכל ישראל אמרו: "שִׁמְעֵה ה' וְחַנּוּנֵי ה' הִיָּה עֲזֹר לִי, הַפְּכַתְּ מִסְפְּדֵי לְמַחֹל לִי פַתְחַתְּ שָׁקִי וַתִּאֲזַרְנִי שְׂמֹחָה" (תהלים ל, יא-יב).



"בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחֻשׁוּרוֹשׁ לְאַסְתֵּר הַמִּלְכָּה אֶת בֵּית הַמֶּן וגו' וַתִּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת מְרַדְכָי עַל בֵּית הַמֶּן" (אסתר ה, א-ב).

איך הותר למרדכי ואסתר לקחת את בית המן

כבר עמדו בזה איך מרדכי ואסתר לקחו את בית המן, והלא כתוב (אסתר ט, ז) "וּבַבֹּזֶה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם", והטעם כתבו הראשונים (רבנו בחיי שמות יז, טז, וכ"כ ר"מ עראמה בפ"י לאסתר) משום דשלא עמלק אסור, ואמנם גם להלן (פס"ט טז-י) כתיב על שלש מאות איש שהרגו בשושן, ועל חמשה ושבעים אלף שבשאר מדינות המלך "ובבזה לא שלחו את ידם", וצ"ל כדאיתא בתרגום (שם) שכל הגויים האלו היו עמלקים.

והנה אי נימא שזה נכלל בחיוב למחות את זכר עמלק וכמו שאיתא במכילתא דרשב"י (ס"פ בשלח) שצריך למחות אילן של עמלק וה"ה בית של עמלק שלא ישאר זכר מעמלק, תמוה למה לא קיימו דין מחיה ברכוש המן. ואף למש"כ רש"י (עה"פ "ובבזה") שלא יתן למלך עין צרה בממון, קשה

”קִימוּ וְקַבְלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זֶרְעָם וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם
עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבֹר לְהִיּוֹת עֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה
בְּכַתְּבָם וּבְזִמְנָם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה” (אסתר ט, כז).

פורים - קיימו וקבלו

אנו עומדים לפני פורים שהוא זמן קבלת התורה, האם אנו מתכוונים לקבלת התורה על ידי חיזוק תלמוד תורה? הרי פורים הוא זמן של (אסתר ט, כז) ”קיימו וקבלו”, ואילו אצלנו להיפך, ככל שמתקרבים ליום הפורים יש יותר רפיון רח”ל. האם בזה נקבל את התורה? כמה אנו רחוקים מההבנה! איננו שומעים מה שאנו מדברים, במקום שבפורים נקיים קיימו וקבלו, נוהגים לקיים את שמחת פורים עם 'עד דלא ידע' או רוקדים ושרים, את זה עושים ומקיימים, אבל קבלת התורה הוא לתמוד, לקיים, וזה לא שייך להשיג ולהבין ללא הארבעים ושמונה דברים והמעלות והמדות, ואת זה שוכחים לקיים.

(מחשבת מוסר - מרן הגאון רבי אלעזר מנחם שך)



גדולי ישראל למדו גם בפורים:

האם אתם יודעים שגדולי ישראל למדו בפורים?! כמוכן לא כל היום, אבל הרבה גדולים כותבים: 'את זה חידשתי בפורים שנה זו וזו!'. [א"ה עי' לדוגמא בשו"ת תשובה מאהבה ח"א קמ"ז, ישועות מלכו או"ח ג', בית שערים או"ח שע"ג, אחיעזר ח"ג ע"ט, שרידי אש ח"א ע"ג, אג"מ או"ח ח"א ק"י, שם קנ"ו, שם קצ"ב, שם חו"מ ח"ב ס"ח, מנחת יצחק ח"א קל"ח, שם ח"ה ע"ב, דברי יציב או"ח רצ"ד, ושם רח"צ]. מתי היה להם זמן לכתוב את כל זה?

אספר לכם סיפור: היה בחור אחד שהיה קצת למדן, אבל היה 'אמריקאי', ודי ברמיזה... בפורים הוא לקח לו כמה ירושלמים שלא היה להם מה לעשות, ועשה עימם תהלוכה בירושלים באמצע הרחוב כדי שיסתכלו עליהם, 'ככה יעשה לאיש החפץ ביקרו'... הם הגיעו עד ביתו של מרן הרב מבריסק זצ"ל, ונכנסו פנימה. הם היו בטוחים שלפחות בפורים יוכלו לדבר איתו, והנה ראו שהרב יושב על שולחנו ולומד מסכת מגילה, ונראה היה שהוא שקוע ביותר (אני הכרתי אותו קצת, היה ידוע שברגע שפתח ספר מיד היה נכנס לענין).

הרב היה 'מבין' אחד בעולם בְּטַבְעָם של הבריות, והוא הבחין מיד שזו חבורת משוגעים, אז מה יש לו לעשות איתם? כשהם ראו שהוא לא מתייחס אליהם, הם התחילו לרקוד מסביב לשולחן כמו בשמחת תורה, ורקדו ורקדו עד שפשוט התעייפו. ואז האמריקאי פתח את פיו ואמר בחוצפה: 'הרב מבריסק, תהיה נורמלי, דבר איתנו'... ואז נכנס אחד הבנים של הרב וסילק אותם משם.

האם אתם יודעים מה היתה התוצאה של הפגיעה ברב? ברבו שבוע אח"כ הביאו את הבחור לשדה התעופה עם שומרים, שמו אותו על המטוס בחזרה לאמריקה, כדי שאביו יקבל אותו שם ויכניסו ישר לבית חולים לחולי רוח. הוא היה בחור נורמלי, ותוך שבוע פשוט ירד מדעתו! (מידה כנגד מידה).

אבל אנחנו רואים מזה שהרב מבריסק ישב ולמד. האם יש איסור תלמוד תורה בפורים? זה לא תשעה באב!

(שיחות הגר"ש ברעווה נפלאות המגילה - רבי שלמה ברעווה)

דאיך זה סיבה לפוטרם ממחיית עמלק, ועכ"פ יקשה איך מרדכי ואסתר לקחו את בית המן.

יש לדון אם כל נכסי עמלק בכלל דין מחיה או רק בהמות שיש בהם חיות, וי"ל דגם אילן המבואר במכילתא דרשב"י היינו משום שגם הצומח יש לו חיות, אבל דומם אין חשוב זכר ואין דין למחותו. ויש להכריח כן דהא אל"כ יקשה מה התועלת בהריגת הבהמות הא אכתי נשארות הם נבילות של עמלק, וגם זה גופא צריך להשמיד, אלא מוכח שרק בדבר חי יש חיוב מחיה לנתק את חיותו, ולפ"ז היה אפשר ליישב דבבית שאין לו חיות ליכא מצוה וע"כ שפיר לקחו מרדכי ואסתר את בית המן. אמנם ברבנו בחיי הנ"ל הא מבואר דה"ה לשאר מטלטלין, ולדבריו אי אפשר ליישב כן.

ויש שביארו שהרי המן עבדו של מרדכי היה (כדאיחא ברש"י מגילה טו, א, ועי' ילקוט שמעוני אסתר רמז תתנו), ומה שקנה עבד קנה רבו, ויד עבד כיד רבו, וא"כ לא נכנס ביתו של המן כלל לרשותו מעולם. אולם הא גופא יש לעיין איך לקח מרדכי עמלקי לעבד. ואפשר לומר שהכא המלך אחשוורוש מתחילה זכה לעצמו עי' רמב"ם (פרק יד ממלכים) שהמלך מפקיע שדות ובתים מיד בעליהן לצורך מלכותו, וי"ל שנוהג גם במלך גוי משום דינא דמלכותא, וכ"כ החיד"א (אהבת דוד, דרוש א) דאחשוורוש זכה בבית המן, וא"כ זה כבר היה שייך למלך ולא להמן, [אך צ"ע למה היה נקרא בית המן].

עוד נראה שכל האיסור לקחת ביזת עמלק הוא רק כשנלחמים בעמלק או באופן שמקיימים מחיית עמלק, וכמו שאמר מרן הגר"י שמצוות מחיית עמלק הוא במלחמה, ואז בכלל המחייב יש דין למחות גם את 'זכר עמלק' כגון אילן ובית, ולכן במלחמה היה איסור לקחת את הביזה, אבל כאן שאחשוורוש אמר לתלות את המן לא היה בזה שום קיום של מחיית עמלק, אלא אחשוורוש הרגו בגלל הנגיעות והחשבונות שלו, ומה שאמר שהרגו על אשר שלח ידו ביהודים אינו נאמן, ושוב דינו כמו עמלק שמת מעצמו, שלא מצינו בזה חיוב מחיה על ביתו או על אילן שלו, ועדיין צריך להתיישב בדבר. (משולחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)



”וְאֵתוּ תָלוּ עַל הָעֵץ עַל אֲשֶׁר שָׁלַח יָדוֹ בַּיהוּדִים” (אסתר ט, י).

אשר שלח ידו ביהודים

צ"ע למה לגבי המן כתוב "אשר שלח ידו ביהודים", ואילו אצל בגתן ותרש כתוב (ו, ב) "אשר בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש", ואם משום שבקשו ולא עלה מבוקשם בידם, הרי גם המן לא הצליח להוציא זממו אל הפועל. ואולי משום שאצל המן היתה כבר אגרת חתומה בטבעת המלך, וזה חשיב כעביד מעשה. וצ"ע.

ונראה עפ"ד התוס' בקידושין (לט, ב ד"ה מחשבה) דאצל הגויים הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה משא"כ מחשבה טובה יעו"ש [וזה להיפך מיהודי דהקב"ה מצרף רק מחשבה טובה למעשה, והטעם דהגוי לגודל רשעותו תלינן שבודאי אם היה בידו היה גומר מעשה הרשע] ועל כן מחשבת המן הרעה צירפה הקב"ה למעשה וחשיב ליה ששלח ידו ביהודים, משא"כ מחשבת בגתן ותרש היה בזה טובה לסלק גוי רשע כאחשוורוש מהעולם ולהפר עצתו בטרם תבא, ולכן כתיב בהו "אשר בקשו לשלוח יד". (משולחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)

